

Възгледи за успеха в съвременните социални и хуманитарни изследвания

Юлиана Попова, Неля Иванова, Христина Соколова

***Notions about success in the contemporary social sciences and humanities.** The contemporary social sciences and humanities argue that human existence today is burdened by various elements of lifetime success. This article summarizes the different concepts of success with the aim of revealing the significance of the notion of success. The concepts of achievement, well-being, happiness, social capital and quality of life are analyzed.*

Key words: success, achievement, well-being, happiness, social capital, quality of life

ВЪВЕДЕНИЕ

Темата за успеха е широко застъпена в социалните и хуманитарните науки в последните десетилетия. С промяната на социалните условия особена важност придобива въпросът за тълкуването на личностния успех – какво представлява, какво го мотивира, доколко е важен за личността. В България напоследък бяха публикувани изследвания, които в едно или друго русло анализират тази тематика [5, 4, 8, 12] Като цяло опитите за операционализация на понятиятата същност на успеха в социалните и хуманитарните науки нарастват и дават основание за идентифицирането на определени тенденции в интерпретацията на понятието „успех“. Целта на този доклад е да представи разнообразните концептуализации на успеха според съвременните тенденции в хуманитаристиката и социалните науки. Подходът на авторите е интердисциплинарен, като се търси обобщаване и своеобразна класификация на представите и теоретичните постановки за понятието „успех“ с оглед разкриване на неговата съдържателна същност и неговата операционализация.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В съвременните социални и хуманитарни изследвания се наблюдава процес на осмисляне на различните изследвани понятия по сходен начин. В хода на проучването на представите за успеха авторите на настоящата разработка установиха, че свързаните с него понятия благополучие, щастие, постижение, качество на живот, социален статус и др. често се използват взаимозаменяемо. Характерна особеност на тези употреби е операционализирането на дадено понятие чрез негов синоним, напр. мотивацията за постижение се осмисля чрез възможността за повишаване на маркерите за благополучие (по-добро качество на живот, повече финансови средства, по-добро жилище и т.н.). Следователно може да се предположи, че успехът в съвременността съдържа елементи, които често са взаимозаменяеми и разкриват различни негови аспекти. В настоящото изследване са представени четири основни смислови групи в съдържателната същност на успеха, обособени въз основа на проучените източници, а именно: „постигание“, „благополучие“, „щастие“ и „социален капитал“.

1. Постигание

Постиганието е най-често срещаният концепт, свързан с успеха и успелия човек. То включва елементи като „кариерно развитие“, „мотивация за постижение“, „стремеж“, „признание“, „обществено положение“ [1, 5, 7, 14, 16]. Налице са множество изследвания, които разглеждат същността и ролята на постиганията в човешкия живот, неговото влияние и как възниква нуждата от него. Разпространени са най-вече разработки в психологията и социологията относно кариерното развитие, както и академичните и професионалните постижения [23, 8, 4].

Наблюдават се и интердисциплинарни изследвания (напр. в областта на педагогиката), които разглеждат процесите на мотивация и постижение при ученици и студенти, както и интеркултурни изследвания относно аспектите на мотивацията за напредък в училище според културните особености [30]. Постижението се отъждествява с понятия като „напредък“, „автономия“, „независимост“, „престиж“, „себеразвитие“ и „поемане на риск“ [23]. Други дефиниции го представят като резултат от взаимодействието между сътрудничеството и конкуренцията при постигане на цел [15]. Срещат се и разработки, разглеждащи „субективното възприятие на професионалния успех“ [25]. В светлината на разгледаните източници постижението най-често е определено като „стремеж за успешна кариера“ [22,8]. Важно е да се добави, че нагласите към постижение зависят най-вече от ценностните ориентации на индивидите и са културно обусловени [2, 5, 6, 7, 10, 33].

2. Благополучие

Вторият по важност маркер на успеха е благополучието, което е един от най-често срещаните изследователски обекти в социалните науки [3, 9, 12, 17, 18, 19, 20, 29, 31, 34]. Различните разработки очертават подобни в смислово отношение дефиниции за благополучието, като най-общо то може да бъде определено като *субективно усещане на личността за цялостна удовлетвореност от живота*. В този смислов обхват попадат определения като „психично благополучие“, „субективно благополучие“, „удовлетвореност от живота“, „качество на живот“, „стил на живот“, „жизнен стандарт“ и др. Психичното и субективното благополучие в терминологично отношение имат известни сходства, като някои автори на практика ги приравняват смислово [3,18]. Общото между двете е субективният елемент в преценката за степента на благоприятност на условията за живот и самооценката за удовлетвореност от живота като цяло. Разликите се състоят в конкретните измерения на благополучието: при психичното това са осмислянето на личностното съществуване и израстване, умения за създаване на приятелски взаимоотношения и за справяне с ежедневието, възможност за вземане на независими решения [3]. Субективното благополучие включва всички начини, по които хората оценяват живота си положително [9, 12, 32], като културните особености на индивида пряко влияят върху тези възприятия [6, 18]. Според изследване на Евробарометър основните фактори за субективното благополучие са настроение, обща настройка към живота, неконтролируеми събития (късмет, съдба, генетични особености, личностни характеристики), набор от ценности, възможности за личностно развитие, стабилност и предвидимост, решителност, възможност за планиране и постигане на цели [12, 31]. Цитираното европейско изследване очертава и факторите за т.нар. обществено благополучие (societal well-being). Това са икономическата ситуация и наличие на заетост, образователното и интелектуалното развитие на индивидите, хранене и физическо здраве, инфраструктура, междуличностни взаимоотношения, гражданско общество, културни и духовни дейности, околна среда [9, 12, 31]. На последно място остават някои изследвания, разглеждащи материалния аспект на благополучието [21, 22] – основно доходи и стил на живот.

3. Щастие

Изследванията за щастието са отделна категория, която включва разработки в областите на социологията и психологията. В някои случаи те допълват по-обширни изследователски разработки за благополучието, а в други – са изцяло самостоятелни проекти. Ако съпоставим щастието и благополучието по популярност, ще бъде трудно да достигнем до еднозначен резултат, тъй като различните библиотечни бази данни показват различен набор статии и доклади, но общото е, че става въпрос за десетки и дори стотици хиляди разработки по тези две теми в последните 30 години. Затова ще очертаем най-важните особености в

дефинирането на щастието: първо, щастието се определя като усещане за психичен баланс и хармония в живота, наличие на смисъл от съществуването и обща удовлетвореност от житейския път на личността [16]. На второ място, то се използва като индикатор за благополучие и е често взаимозаменяемо с него в изследванията [12, 14, 16, 17, 19, 24, 21, 34]. Трето, открива се пряка връзка между личностното щастие, свободата на избора и успеха в работата [14, 34], както и между придобиването на по-висок доход и повишаване усещането за щастие в Европа (хората с по-високи доходи са по-удовлетворени от живота и по-щастливи) [28]. Правят се опити и за индексирание на щастието според принципите на европейските и световните изследвания на ценностите (ESS, EVS, WVS)[17].

4. Социален капитал

Не на последно място по значение като маркер за успеха на индивида е т.нар. социален капитал, който представлява постигнатият социален статус във взаимодействие със статуса на околните [13]. Според различни източници социалният капитал може да включва социалните връзки и взаимодействия, социоикономическия статус, социалния успех [3, 13, 23]. Социалните връзки (мрежи) са подкрепата на обкръжението, положителните взаимоотношения със семейство, приятели, близки [3, 4]. В тях попадат позитивната оценка от околните (групата) и високата позиция в обществената йерархия, които водят до по-високо себеуважение [3]. „Социалното взаимодействие“ включва разнообразието във взаимоотношенията и възможностите за вземане на решения [23]. Последният аспект е един съвсем нов елемент на социалния капитал – т. нар. „социален успех“ [13]. Това са „обществените аспекти“ на личния успех [13]: усъвършенстване на професионалните умения, умения за поставяне на цели, оформянето на нравствени ценности (емпатия, сътрудничество, уважение към различните и др.), изграждане на междуличностни връзки, амбиция за самоусъвършенстване, висока социална отговорност.

Съществуват и други елементи и маркери на успеха не само на индивидуално, но и на надличностно ниво (т.е. определящи доколко „успяло“ е дадено общество). Такива са например Индексът на просперитета (Legatum Prosperity Index) и Индексът на човешкото развитие (Human Development Index). Съществуват също така и абстрактни маркери за успеха, като например естетика, алтруизъм, творчество и др. [23].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Представените по-горе аспекти от съдържателния обхват на понятието „успех“ налагат извода за неговата сложна концептуална природа и невъзможността то да бъде интерпретирано и оценявано еднозначно. Съдържащите се в него смислови инварианти като постижение, благополучие, щастие и социален капитал съвпадат с най-честотните социални представи за успеха и с оглед на това са най-често разработваните в руслото на съвременните социални и хуманитарни науки.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] <http://old.nbu.bg/PUBLIC/IMAGES/File/departamenti/kognitivna/11.pdf>
- [2] Андриенко, А. А. Концепт „успех“ в американской и русской культуре. Автореферат дисс. канд. филол. наук, - Ростов-на-Дону.
- [3] Ганева, З. Социални идентичности и психично благополучие. Валдекс, 2010, стр. 85-88.
- [4] Гарванова, М. Трансформация в ценностите на съвременния българин, “За буквите – О писменехъ”, С. 2013
- [5] Иванова, Н. Ценностните аспекти на разбирането. Концептът "успех" в българската, руската и британската речева практика. Бургас, Libra Scorp, 2012.

- [6] Карасик, В. И. Эмблематический концепт “Благополучие”, Политическая лингвистика. - Вып. 3 (33). - Екатеринбург, 2010. - С. 34-41
- [7] Ключников, С. Ю. фактор успеха. новая психология саморазвития. Издательский центр „Беловодье”, - Москва.
- [8] Митев, П.-Е., С. Ковачева. Младите хора в европейска България. Социологически портрет 2014. Фондация „Фридрих Еберт”, С. 2014.
- [9] Розберг, Н. В. Архитектура успеха в культуре. Автореферат дисс. уч. с-ни канд. филос. наук. – 25 С. – Тамбов.
- [10] Согомонов, А. Ю. Генеология успеха и неудач. Серия: Библиотека Центра социологического образования. - М.: Солтэкс, 2005.
- [11] Соколова, Х. Успехът в езика на българи и унгарци (изследване от гледна точка на межкултурната комуникация). In: Научни трудове на Русенския университет. 2013, том 52, серия 5.2, стр. 141-144.
- [12] Тилкиджиев, Н. (Ред.) „Благополучие и доверие: България в Европа? Сравнителен анализ по Европейското социално изследване (ESS) 2006/2009”, С. 2010.
- [13] Absatova, M. & Ussenova A., Kariyev A., Tashseva A., Karakulova M. Structural and Substantive Characteristics of The Concept "Social Success", *Procedia - Social and Behavioral Sciences* No 197 (2015) 2425 – 2429.
- [14] Boehm, J. K. & S. Lyubomirsky. Does Happiness Promote Career Success? *Journal of Career Assessment* February 2008 vol. 16 no. 1, 101-116.
- [15] Bonta, B.D. Cooperation and Competition in Peaceful Societies. *Psychological Bulletin*, 1997, Vol. 121, No. 2, 299-320.
- [16] Delle Fave, A. & I. Brdar, T. Freire, D. Vella-Brodrick, M. P. Wissing. The Eudaimonic and Hedonic Components of Happiness: Qualitative and Quantitative Findings. *Soc Indic Res* (2011) 100:185–207.
- [17] Diener, E. Subjective Well-Being. The Science of Happiness and a Proposal for a National Index. *American Psychologist* (2000) Vol 55. No.1. 34 – 43.
- [18] Diener, E. & E. M. Suh (Eds.). *Culture and Subjective Well-Being*. 2000, The MIT Press.
- [19] Dolan, P. & T. Peasgood, M. White. Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being. *Journal of Economic Psychology* 29 (2008) 94–122.
- [20] Dries, N. & R. Pepermans, O. Carlier. Career success: Constructing a multidimensional model. *Journal of Vocational Behavior* 73 (2008) 254–267.
- [21] Gasper, D. Understanding the diversity of conceptions of well-being and quality of life. *The Journal of Socio-Economics* 39 (2010) 351–360.
- [22] Hill, N. *The law of success*. The Ralston University Press, 1928.
- [23] Knezevic, M. & M. Ovsenik. Work Values of Students and Their Success in Studying at the Study Centre for Social Work in Zagreb, Croatia. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 2001, Volume XXVIII, No 2, 37-51.
- [24] Lyubomirsky, S., King, L., & Diener, E. (2005). The benefits of frequent positive affect: Does happiness lead to success? *Psychological Bulletin*, 131, 803-855.
- [25] Ng, T.W.H. & D. C. Feldman. Subjective career success: A meta-analytic review. *Journal of Vocational Behavior*, Volume 85, Issue 2, October 2014, Pages 169–179.
- [26] Pang J.S., M. A. Villacorta, Y. S. Chin, F. J. Morrison. Achievement motivation in the social context: Implicit and explicit Hope of Success and Fear of Failure predict memory for and liking of successful and unsuccessful peers, In: *Journal of Research in Personality* 43 (2009) 1040–1052.
- [27] Pachulicz, S. & N. Schmitt, G. Kuljanin. A model of career success: A longitudinal study of emergency physicians. *Journal of Vocational Behavior* 73 (2008) 242–253.

[28] Pedersen, P.J. & T.D. Schmidt. Happiness in Europe. Cross-country differences in the determinants of satisfaction with main activity. *The Journal of Socio-Economics* 40 (2011) 480–489.

[29] Shim, S. & J. J. Xiao, B. L. Barber, A. C. Lyons. Pathways to life success: A conceptual model of financial well-being for young adults. *Journal of Applied Developmental Psychology* 30 (2009) 708–723.

[30] Sokolova, H. Achievement, Happiness and Trust – Hungary's Location on the Map of Cultural Values. IN: *Journal of Danubian Studies and Research*, Vol 5, No 1 (2015), Galati, Romania, Danubius University Press, 2015, pp. 34-43

[31] Sokolova, H. Success as a Cultural Value: a Comparison Between the Notions of Success and Well-being in Bulgaria and Hungary. IN: *Journal of Danubian Studies and Research*, Vol. 4, No. 2 (2014), Galati, Romania, Danubius University Press, 2014, pp. 159-168.

[32] Tov, W., & Au, E. W. M. (2013). Comparing well-being across nations: Conceptual and empirical issues. In I. Boniwell, S. David, & A. Conley (Eds.), *Oxford handbook of happiness* (pp. 448-464). Oxford, UK: Oxford University Press.

[33] Tripathi, R. & D. Cervone. Cultural variations in achievement motivation despite equivalent motivational strength: Motivational concerns among Indian and American corporate professionals. *Journal of Research in Personality* 42 (2008) 456–464.

[34] Verme, P. Happiness, freedom and control. *Journal of Economic Behavior & Organization* 71 (2009) 146–161

[35] Wright, T. A., & Cropanzano, R. (2000). Psychological well-being and job satisfaction as predictors of job performance. *Journal of Occupational Health Psychology*, 5, 84–94.

За контакти:

Проф. д-р Юлиана Попова, Катедра „Европеистика и международни отношения“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел.: 082-888-708,

e-mail: jppopova@uni-ruse.bg

Проф. д-р Неля Иванова, Департамент по езиково обучение, Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ - Бургас, тел.: 056-858-296,

e-mail: nelya_ivanova@yahoo.com

Ас. Христина Соколова, Катедра “Европеистика и международни отношения”, Русенски университет “Ангел Кънчев”, тел.: 082-888-708, e-mail: hsokolova@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.